

6. Коробов М. Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: Навч. посібн. / М. Я. Коробов. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2000. – 378 с.

УДК 336.717.061

Голик М. В.

Університет банківської справи НБУ (м. Київ)

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ В УМОВАХ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Досліджено проблеми, як законодавчого, так і організаційного характеру, з якими зустрілася банківська система України в період світової економічної кризи. На цій основі запропоновано рекомендації з удосконалення діючої на сьогодні в Україні системи законодавства в плані кредитування, що забезпечить усунення двозначностей у законодавстві та покращення ведення кредитних операцій.

Ключові слова: економіка, економічна криза, грошово-кредитна політика, економічна теорія, банківська система, банківський кредит, кредитні операції.

Holyk M.

BANK LENDING IN THE FINANCIAL-ECONOMIC INSTABILITY

The problems, both legal and organization character which meets the banking system of Ukraine in the global economic crisis. On this basis, recommendations to improve existing today in Ukraine legal system in terms of lending, which will eliminate ambiguities in the law and improvements in credit transactions.

Key words: economy, economic crisis, monetary policy, economic theory, banking, bank loan, credit transaction.

Гольк М. В.

БАНКОВСКОЕ КРЕДИТОВАНИЕ В УСЛОВИЯХ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НЕСТАБИЛЬНОСТИ

Исследованы проблемы, как законодательного, так и организационного характера, с которыми встретилась банковская система Украины в период мирового экономического кризиса. На этой основе предложены рекомендации по усовершенствованию действующей на сегодня в Украине системы законодательства в

Голик М. В.

плане кредитування, которое обеспечит устранение двусмысленностей в законодательстве и улучшит процесс ведения кредитных операций.

Ключевые слова: экономика, экономический кризис, денежно-кредитная политика, экономическая теория, банковская система, банковский кредит, кредитные операции.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. З моменту проголошення незалежності України, її банківська система перебуває в процесі розбудови. Етапним моментом стало прийняття 07.12.2000 р. Закону України «Про банки і банківську діяльність», який, в цілому, відповідає міжнародним стандартам у сфері банківського регулювання, у тому числі, рекомендаціям Базельського комітету з банківського нагляду та директивам Європейського Союзу (ЄС) з питань координації діяльності кредитних установ. Цей закон визначив і врегулював основні засади створення, реорганізації, діяльності, відновлення платоспроможності та ліквідації банків, здійснення нагляду за ними, а також порядку застосування до них відповідних заходів впливу. Таким чином, його можна розглядати як рамковий законодавчий акт, що визначив ключові засади функціонування банківської системи України.

Регулювання кредитних правовідносин в Україні здійснюється на основі положень Цивільного кодексу України та нормативно-правових актів Національного банку України, зокрема, положення «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків», затвердженого постановою Правління Національного банку України № 279 від 06 червня 2000 р. Як відомо, норми чинного Цивільного кодексу України щодо відносин позики і кредитування (глави 32, 33) мають архаїчний характер і не відповідають сучасним потребам.

Між тим, як засвідчила практика застосування даного закону, його положення щодо окремих аспектів банківської діяльності потребують подальшого розвитку і деталізації в окремих спеціальних законах та нормативно-правових актах.

Світова економічна криза, яка сколихнула увесь світ, в тому числі і Україну, результати якої нанесли відбиток на економіки найрозвинутіших та найстабільніших країн світу, вказала на неспроможність грошово-кредитних політик цих країн в подоланні

першочергових проблем та на необхідність підвищення ефективності цієї системи в світовій економіці в цілому.

Неспроможність банківської системи захистити інтереси клієнтів перед банками в пік економічної кризи виявилася найбільшою проблемою у банківському секторі. Так банки в односторонньому порядку без згоди та участі клієнтів у переговорному процесі піднімали процентні ставки по вже виданих кредитах, часом висуваючи такі умови, що пересічний позичальник не мав змоги виконати своє зобов'язання перед кредитором.

Варто також зазначити, що в умовах фінансових негараздів на процес кредитування, окрім, макроекономічних факторів, впливав і ряд суб'єктивних чинників, які, в свою чергу, також розхитували стабільність вже без того хиткої банківської системи.

Цілі статті: висвітлити неточності у законодавчому забезпеченні кредитних операцій, які мали місце в період фінансової кризи, та неспроможність чинного законодавства захистити інтереси клієнтів – позичальників, а також запропонувати шляхи покращення процедури кредитування в банках України.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Дослідженням теоретико-методологічних основ банківського кредитування та аналізу його результатів приділяється багато уваги у працях провідних вітчизняних вчених: М. Д. Білик, Ф. Ф. Бутинця, О. В. Васюренка, В. В. Вітлінського, А. М. Герасимовича, Г. О. Кравченко, В. Д. Лагутіна, І. М. Лазепка, Б. Л. Луціва, А. М. Мороза, Л. О. Примостки, М. Ф. Пуховкіної. Серед російських науковців вагомий внесок у розробку цієї тематики здійснено О. І. Лаврушиним, Г. С. Пановою, В. М. Усоскіним. На етапі становлення економічної теорії важливу роль кредиту у економіці підкреслювали такі відомі вчені як: А. Сміт, Д. Рікардо, Й. Шумпетер, А. Пігу, Дж. М. Кейнс, які зробили значний внесок своїми дослідженнями у розвиток теорії кредиту.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Кредитні відносини і сьогодні залишаються однією з найважливіших категорій ринкової економіки, що відображають реалії економічного життя суспільства. Кредит завжди був і залишається важливим важелем у стимулюванні розвитку виробництва і являє собою економічні

відносини з приводу зворотного руху позиченої вартості. Кредит забезпечує трансформацію грошового капіталу в позичковий і виражає стосунки між кредитором і позичальником. За його допомогою вільні кошти підприємств, приватного сектору і держави акумулюються, перетворюючись у позичковий капітал, котрий передається за плату в тимчасове користування. Саме з такої однієї сторони дуже часто розглядають банківський кредит, тим самим забуваючи, чим є кредит безпосередньо для банку, а саме – джерелом одержання доходу.

Необхідно констатувати, що чинне правове регулювання кредитних відносин не відповідає вимогам сьогодення і не має системного характеру. Саме ці проблеми і мали місце під час фінансової кризи 2008–2009 рр.

Регулювання кредитних операцій має ґрунтуватися на поєднанні інтересів банку, його акціонерів, вкладників та позичальників із врахуванням загальнодержавних інтересів. Поєднання цих інтересів неможливе без законодавчого закріплення принципу підвищеної відповідальності позичальника за повернення кредиту і закріплення вимог для запобігання підвищенню кредитних ризиків. Ця проблема виходить за межі сфери застосування Закону «Про банки і банківську діяльність». На нашу думку, вона має бути предметом регулювання спеціального закону – «Про банківський кредит» або «Про кредитні операції банку».

Слід більш детально розглянути процедуру кредитування банками України. Враховуючи те, що більшість банків використовували для кредитування залучені за кордоном кошти, які успішно роздавали в довгострокові кредити українським громадянам та вітчизняним підприємствам, а останні, в свою чергу, з поглибленням світової фінансової кризи та її впливом на економіку опинились в становищі скорочення виробництва та повального безробіття – система кредитування України опинилася в ситуації повного дефолту.

Банкам необхідно було повертати отримані від іноземних кредиторів гроші, а відсутність інших джерел фінансування, окрім, вітчизняних боржників та вкладників депозиту, змушує банки використовувати будь-які механізми для залучення коштів.

Одними з таких механізмів і стало підвищення відсоткових ставок за кредитними договорами та відмова в поверненні депозитів

(банківських вкладів), не говорячи вже про відмову в достроковому поверненні депозиту.

Саме в пік кризи, Гарант у банківській сфері Національний банк України не зміг забезпечити стабільність у своїй галузі та вберегти населення від невпинного зростання діючих ставок, які були зафіксовані у кредитних угодах.

Починаючи з жовтня 2008 р. тисячі позичальників банківських установ одержали листи з новорічними привітаннями банку, з подякою за користування послугами банку та повідомленням про підвищення розміру процентної ставки за кредитом.

Свою позицію банкіри обґрунтовували:

- підвищенням облікової ставки НБУ (з 10,0% до 12,0% річних);
- підвищенням вартості грошових ресурсів на міжбанківському

кредитному ринку.

При цьому позичальникам пояснювали, що, згідно кредитного договору, в них є право погасити кредит достроково або продовжувати користуватися ним на нових умовах. У разі відмови, банк попереджував про розірвання договору. Тож вибір банкіри залишили не великий.

Цікаво, що до 12 грудня 2008 р. в законодавстві було відсутнє положення стосовно того, що встановлений договором розмір процентів по кредитному договору не може бути односторонньо збільшений банком, що відповідно дозволяло банкам в односторонньому порядку змінювати умови таких договорів. Слід зауважити, що майже у всіх укладених кредитних договорах закріплено положення про право банку змінювати умови договору в односторонньому порядку за певних умов.

Обґрунтування своєї позиції банкіри знайшли в тому, що в ч. 4 ст. 11 Закону України «Про захист прав споживачів», зазначено, що: «У договорі про надання споживчого кредиту може зазначатися, що відсоткова ставка за кредитом може змінюватися залежно від зміни облікової ставки Національного банку України або в інших випадках. Про зміну відсоткової ставки за споживчим кредитом споживач повідомляється кредитором письмово протягом семи календарних днів з дати її зміни. Без такого повідомлення будь-яка зміна відсоткової ставки є недійсною».

Хоча, в ч. 5 пункту 3.4. Правил надання банками України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту, затверджених постановою Правління Національного банку України від 10.05.2007 р. № 168 вказано, що: «Банки зобов'язані в кредитному договорі зазначити: правило, за яким змінюється процентна ставка за кредитом, якщо договором про надання кредиту передбачається можливість зміни процентної ставки за кредитом залежно від зміни облікової ставки Національного банку або в інших випадках».

Відповідно, дана норма дає право позичальнику вимагати пояснення формули (математичної залежності) між запропонованим розміром ставки до розміру облікової ставки НБУ.

Заборона зміни процентної ставки за кредитними договорами закріплена в Постанові Правління НБУ № 168 від 10.05.2007 р. «Правилами надання банками України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту».

Правилами встановлено, що банки мають право змінювати процентну ставку за кредитом лише у разі настання події, не залежної від волі сторін договору, яка має безпосередній вплив на вартість кредитних ресурсів банку. При цьому, згідно п.3.5. Правил: «банки не мають права змінювати процентну ставку за кредитом у зв'язку з волевиявленням однієї із сторін (зміни кредитної політики банку)».

Відповідно, враховуючи відсутність чіткої заборони, закріпленої на рівні закону, змінювати умови кредитних ставок в односторонньому порядку та необхідність захисту прав та законних інтересів клієнтів банківських установ, з метою захисту їх від необґрунтованого підвищення процентних ставок за кредитними договорами 12 грудня 2008 р. Верховною Радою України нарешті було прийнято закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони банкам змінювати умови договору банківського вкладу та кредитного договору в односторонньому порядку», N 661–VI (надалі – Закон).

Відповідно до прийнятого закону, внесено зміни до Цивільного кодексу України (надалі – ЦК України) та до Закону України «Про банки та банківську діяльність».

ЦК України доповнено наступною статтею:

- ст. 10561 «Проценти за кредитним договором»;

1. Розмір процентів та порядок їх сплати за договором визначаються в договорі залежно від кредитного ризику, наданого забезпечення попиту і пропозицій, які склалися на кредитному ринку, строку користування кредитом, розміру облікової ставки та інших факторів.

2. Встановлений договором розмір процентів не може бути збільшений банком в односторонньому порядку.

3. Умова договору щодо права банку змінювати розмір процентів в односторонньому порядку є нікчемною».

Що стосується Закону України «Про банки та банківську діяльність», то ст. 55 даного закону доповнено новою частиною наступного змісту:

«Банкам забороняється в односторонньому порядку змінювати умови укладених з клієнтами договорів, зокрема, збільшувати розмір процентної ставки за кредитними договорами або зменшувати її розмір за договорами банківського вкладу (крім вкладу на вимогу), за винятком випадків, встановлених законом».

Тож, станом на кінець 2008 р., на законодавчому рівні було захищено права громадян від неправомірних дій банків. Але справа в тому, що на момент прийняття даного закону, тисячі позичальників вже постраждали від неправомірних дій банків та вже виплачували кредити за новими ставками.

При цьому зміст прийнятого закону громадянам України так ніхто і не пояснив.

Висновки. Зважаючи на виняткове значення проблем удосконалення банківського законодавства, представляється необхідним вирішити ряд питань. Поряд із безпосередньо вдосконаленням банківського законодавства складовою частиною цього процесу є здійснення інших заходів.

По-перше: норми банківського законодавства необхідно узгоджувати з нормами інших галузей національного законодавства, тобто, враховувати норми актів суміжного законодавства, що виступають основою концептуального характеру.

По-друге: відображати в чинному законодавстві міжнародні норми і звичаї, що застосовуються в банківській практиці.

По-третє: систематично розробляти й видавати центральним банком методичні вказівки та роз'яснення щодо деталізації застосування банківського законодавства чи регулятивних правил.

По-четверте: обмежити до мінімуму втручання держави в банківську сферу і намагатись ліквідувати монополізацію НБУ в управлінні кредитно-банківською системою.

По-п'яте: чіткіше розмежувати повноваження законодавчих та виконавчих органів у банківській сфері.

Отже, чинне банківське національне законодавство в цілому знаходиться на прогресивному напрямі і підпорядковується меті регулювання ринкової системи економіки. Однак, найважливішою його проблемою залишається завдання розширення та якісного розвитку правового фундаменту управління банківською системою і банківською діяльністю і відповідності сучасного національного банківського законодавства міжнародним банківським стандартам.

Удосконалення банківського законодавства сприятиме функціонуванню ринкової економіки, прискоренню формування ефективної банківської системи України.

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» № 2121–ІІ від 20.09.2001 р.
2. Закон України «Про Національний банк України» № 679–XIV від 20.05.1999 р.
3. Цивільний кодекс України.
4. Положення «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків», затвердженого постановою Правління НБУ № 279 від 06 червня 2000 р.
5. Гроші та кредит: Підручн. / За ред. проф. Б. С. Івасіва. – К.: КНЕУ, 1999. – 404 с.

УДК 336

Гордєєва-Герасимова Л. Ю.

Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара

ФІНАНСОВА БАЗА РЕГІОНУ ЯК ОСНОВА ЙОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

У статті розглянуто існуючі підходи до визначення фінансової бази регіону, надано авторське визначення фінансової бази регіону, її склад та методи визначення.

Гордєєва-Герасимова Л. Ю.